

زانکوی کەرکوک کۆلیدی شەروو قردا
بەشی زمانی کوردى
ئەو وشانەی لە نمارەتە و قردة طیرین
الكلمات المشتقة من الاعداد

الباحثة: د. ليلى جليل عباس

شیشہ کی :

ذماره رویی له نیکهاتی و شهی زمانی کوردیدا (دیالیکتی ناویراست)

ذماره و ئاک بىشە ناخاونتىك لە رۇوی ضىقىدىيېتۇغا ذمارە فېتكى كەتمە، بىقلاڭ لە رۇوی بەكار ھىنانەۋە زۇر طرنهت و بىقراواانە . ذمارە لە ذىانى خىلکىدا رۈلەيکى طرنهت دەقىبىتت و تىكەنلە بە ھەممۇ بوارەكانى ذىانى مرۇظ بۇوة بۇية شىتىكى ئاساسىلە، كە لە بوارى زمانىشدا و ئاک ٹۈرىستېتكى دۇرۇرى رۇئانى و شەقى نۇي بىدىتت .

رۇئانى و شە بهەضىندىن رېطايەتكەنچىم دەدرىتت ، طرنهتلىرىپان دارشتن و لېكىدانە . زمانى کوردى زمانىكى لىكاۋە ، ضۇنوكە زۇرىبىتە ئىكەنەتى و شەكەنلى دەقىشىت بە سەر مۇرقيەكەننەدا دابېشىكىتت و لېكىتازىنەرەتت . ئەق دوو رېطايەش بە ئاشكەر اىي لە زمانى کوردیدا ثىادەكراوا . سەتپارەت بەم باسە دەتىت ئامادە بۇ ئۇتۇرە بكتىن كە (ذمارە) بە هەر دوو رېطايە روی طرنهتى لە بىنیانتىنى و شەقى زمانى کوردیدا بىنیو، و ئاک :-

أ - فەقا و ئەل لە دەرسىك دەن و شەقى دا زەن اۋادا .

متېست لە وشە دارىزدا ئۇ وشانىن كە بە هوئى دىمارقىتەكى بنجى و ئاشطريكتەر رۈدەقىرىت. ئاشكرىيە لە زمانى كورىدۇ دىمارقىتەكى زۇر لە (ئىشتر و ئاشتر) هەمە بۇ بىناتنانى وشە دارىزدا ، كە ئەمېش دەكەۋىتە ئىي
ثرۇرسىسى دارشتۇرۇ (derivation) 2).

شایانی ناماذگیندانه که دمار و فک بهشته ناخافتنیکی ستریه خوی همیه، بهتم کاتنک بهتشداری لة تیکهاتنه و شتئی نوی دهکات، نئو خاسیتنه ستریه خوبیه خوی لة دستت ددفات و دفیت به بهشته ناخافتنیکی دیکه، و آته : (نقطه رضی لة باری ضدنیزیبیره (حقفته) (لقطل) (لقطل) (لقطل) (سقد) و فک یتکن، بهتم (حقفت) و (سقد) دنمارقن و (حقفته) و (سقد) ش ناون و لة دمار فوهه بونونته

ناو)) 3 . کهوانة لة ثیناسهی وشتهی داریزدا او داشتیت بووتیت : ((ئهو وشة ناسادنیفیه که لة وشنهیکی ساده و زیادیی ثیکهاتیت)) 4)

له زمانی کوردیدا ذماره لة دروستکردنی وشتهی داریزدا او داشتیت ، وفاک لة وشتهی لیکدراو ، هتر وفاک لتم نموونانهی خوارقودا داشتیت :

- ذماره + شاطر = وشنهیکی نوی

- یفاک + انه ← یکانه

- یفاک + ا ← یکانی

- یفاک + ان ← یکان

- هفت + اه ← هفتة

- هفت + انه ← هفتانه

- مروههایی به حقوروذ جاریک ، روزنامهی به حقوروذ جاریک) ۲۲۹

- هفت + قوانه ← هفتقوانه

- هفت براله / صورت فلکی هفت برادران) ۲۳۰

1- هقزار و یفاک لای کترویشک ، ۲ - بیرقوری هقزار سالنه لة دایک بعون بان مردنی

ثیلوی طمورة 3 - ناوه بؤ ننان) ۵ ، ل ۷۹۲

- شتش + اه ← ششة

- شتش + قی ← ششتبی

- شتش + اک ← ششک

- شتش + اک + ان ← شمشکان

تیبینی: لتم وشنهیکی دههمان واتای (شمشک) دفبه خشیت نیشانهی (ان) ی کوی و فرط رتووه ، ضونکه ذمارهی شتش لفظل (اک) دا ناویان روناوه بؤیه یاسای زمانی کوردی داشتیت . (ان) ی کوی و قرطهیت .

- شتش + لته ← ششله

- شتش + اه ← شششو

- شتش + ؤ ← ششتو

- شتش + ؤلان ← ششتلان . لعسرت کیشی (زیختان) رونراوه به مانای (شمشکان) دیت

- شسته + اه ← شسته

- شسته تیههی به مانای (سی تیکه کوہ دیت - نتم بزنه سیانه بیوه) ۴۵۳

1- ضل رؤذ هقتویلی زستان 2- بیست رؤذ ئاخر مانطی دوههی زستان 3- بیست رؤذ

ناوه استی هاوبن 4- ثرسهی مردوو دواي ضل رؤذ لة مردن 5- بقزم و نانداني

ضل رؤذ

له دایک بعونی مندال 6- ضل رؤذ ئاش متن بعون) ۶ . ل ۲۰۶ .

(1- ضلهی زستان 2- ضلهی هاوبن)

(زیستان تا ضل رؤذ ئاتقاو دقی) ۶ . ل ۲۰۶ .

تیبینی: له زمانی کوردیدا بؤ رونانی وشنهیکی داریزدا او دوو ئاشتپر ئیکه کوہ دئرناكتون . هقز ضنقده لتم وشنهیکدا نهققفر هاتوو وشتهی (ضلدار) مان بؤ سفر ئیکه کانه مؤرفیمه کانی دابشکرد ، دقیتت به (ضل + اه + دار) ، بقلام نتم دابشکردنی به دروست ناز اینین ضونکه وشنهی (ضله) وفاک لة سفر قودا نامادههمان ئیدا ، وشنهیکی نوی و ناویکی نوی روناوه ، هقز بؤیه مؤرفیمه (دار) وفاک ئاشتپریک ضروتة سقر وشة نوی کة . بؤیه جاریکی دیکش جئخت لة سقر ئقۇه دەكتېنچە کە لة رونانی وشنهی داریزداو تىقها ئاشتپریک رۈلى تىدا داشتیت . بقلام داشتیت لة وشنهیکدا ضنقده مؤرفیمه کی ریزمانی دەركتۇت . هقزووهها سقزنج بؤ ئوقوش رادەكتېشین ، کە ئقۇ وشة داریزداوانهی ذماره رۈلى ئیدا بینیو ، وفاک ناویکی داریزداو تىماشا دەتكىت و لقطقانل ناویکی ساده دادا هېیض جیواز بیکیکی تیبة ضونکه : ((ضون دوقتی (ضوار ثیلو) ، (ضوار سقده) (ئیلویک ، ئیلوهکان ...) بهههمان جۈر داشتیت (حفقتیلک ، سەددەکان) ...))

ب - ذماره و رولی لة بنیاتنی وشتهی لیکدراو :

لەتیناسهی وشتهی لیکدراو دا هاتووه ، وشتهی لیکدراو ئهو وشة یتیه کە بەلاي كەمتوهه دقیتت لة ئیکهاتەكتیدا دوو مۆرمی ستریه خۇ ئیدا بقشار بىن . ئەقوجا بەھۆی (ئاویتند - ئینتەرفیکس) قوة بیت بان بیئانویتند . لتم رووچو (سیتیظن اولمان) دەلیت : ((وشتهی لیکدراو لەتیه کەمتوهه دوو وشتهی ستریه خۇ ئیکه ئەكتیدا دوو وشنهیکی نوی))

6 . كهوانه وشهى ليکراو لة نتنجامى ليکدانى دوو مۇرفىمې سەربەخۇ يان زياتر ئىك دىت . زۇرجار نتو ليکدانه
ھىندا توند دەپىت بە ناسانى ناتوانىت مۇرفىمەكانى ليكجودا بىكىنقا . هەر بۇيە نتو جۈرە ليکدانە ئىپلى دەپىت ()
وشهى ليکراوى ئىتكىضرداو 7 . هەۋەها دەپىت نامادە بۇ نتو بىكتىن كە وشە ليکراوا كەنلى زمانى كوردى ضەند
جۈرىكتۇ ضىدەپىت هەتقىكىيان بىرىتى بىت لە وشەتكى ليکراوى سادە ئاشكرا و هەتقىكى دىكەتىان ئىتكىضرداو ئالوز
بىت و هەتقىكى دىكەتىان بىرىتى بىت لەقىزىك و لە قالى وشەتكى ليکراوا دەقىقى (. واتە) مۇرفۇسینتاكس) ء .
ستبارەت بە (ذمارە) و رولى لە بىناتانى وشەتكى زمانى كوردىدا ، دەتوانىن بلىيەن رولىكى طرنتى هەقىقە لە
ئىكەتەنە وشەنى ئىكراوا دا زورىش ضالاڭە ، بەتىپتەوانە وشەنى دارىدراو فۆرە ، كە تارادقىتاك كەمترە . ذمارە
بەھۆى ئىكەتەنەكەنپىتە رۇوبەرىكى باشى لە زمانى كوردىدا ئىلەدە كردوو . وەڭ لەم شۇرۇظەكەرنە خوارقۇدا
ئىكەتەنەكەنلى دىبارى دەكتىن .

نمارة (يەڭ) و رولى لە ئىكەتەنە وشەدا :

ذمارە + ناو ← وشەتكى ليکراوى نوى 1 - 1 :

- يەڭ + ئا ← يەكتىن 1) - بىرىتى لە سەرسەختى ، لاسارى ، سوربۇون ، يەكتىن وقستاۋە هەر دەپىت داوا) ھ . ل1032

2 - طياندارى كۈت ، ئۇقوقى قاضىكى لە دەپىت داوا) ھ . ل1032

- يەڭ + ئارضە ← يەكتارضە . (لەت نەتكارو ، ئەرضتىكە لە شت) ھ . L1032.

- يەڭ + ئارا ← يەكتارا . - يەڭ + توخم ← يەكتوخم .

- يەڭ + ئا ← يەكتىن . (تەنبىاي بىي وينە ، ئاوى خوايە ، ناوا بۇ ئىلابان)

- يەڭ + ئەن ← يەكتەن . (كەسىكە يارىدەقەرى ئەنلى) خال55

- يەڭ + بەر ← يەكتېر . (1) - قوماشى كە لە سەر يەڭ قەتكۈراوە 2 - ئازىل و دارىك كە بۇ يەكتەم جار

زاۋە و بەرلى بەخشىۋە) ھ . L1032.

- يەڭ + ضاۋ ← يەكتضاو . بە واتا (طياندارىكە كە تاقە ضاۋىكى مابى) خال455 . (جانقۇرە كە ضاۋىكى
ھەقىقە ، يەڭلا ، لە دۇزارى و ئالۋۇزى رەزطاپ بۇون) ھ . L1032.

- يەڭ + دل ← يەكتەن (دۇستى راست) ھ . L1032 10 يان (ھارىيە كە بە دل لەقەلتەنابى) خال55

تىبىنى : شايانى ئامادە ئىدانە ذمارە يەڭ رولىكى طرنتى هەقىقە لە دروستكىرنى ئەمۇ وشە ليکراوانە كە لە بىنەندا
ئىكەتەنەكى ئىديمەمەن . ئەم وشەلىكراوا ئىديمەمەن لە فۇرمى هەقەمەن دەقەلەمەنە و هەر فۇرمىكىش واتانى
تايىتى خۇى هەتىيە و بۇ مەقبىتى ديارىكراوى خۇى بەتكارىتىت ، وەڭ لەم نموونانە خوارقۇدا دەرددەكتەپت : ()
يەكتەن ، يەكتەس (يەكتەپت) ، يەكتەقط ، يەكتەزمان ، يەكتەزەر ، يەكتەزەر ، يەكتەزەر ، يەكتەزەر ،
يەكتەزەر ، يەكتەزەر ، يەكتەزەر ، يەكتەزەر ... هەن)

- يەڭ + سە ← يەكتىم (بىرىتى لە ئەپسەت و ئىسلىر) ھ . L1032

- يەڭ + شەق ← يەكتەشق (يەكتەرضا ، يەكتەشق ، راست بىي بادانەمە) ھ . L1031

- يەڭ + باز ← يەكتەباز . (طەقەتىكە باز بىردىنە) ھ . L1031.

- يەڭ + باي ← يەكتەبا . (تاكى بوايە) ھ . L1031.

- يەڭ + باد ← يەكتەباد .

- يەڭ + بىر ← يەكتەبىر .

- يەڭ + جاش ← يەكتەجاش . (جاش و جانوى دوسالە) ھ . L1031.

- يەڭ + جى ← يەكتەجي . (بەتەتتەواى ، يەكتەجي بىرىدى و رۇپىش) ھ . L1032.

- يەڭ + زەن ← يەكتەزەن . (زەن بىرىدى) ھ . L1032.

- يەڭ + زەمان ← يەكتەزەمان . (رۇەزەزەمان) ھ . L1032.

- يەڭ + بىن ← يەكتەبىن . (لە يەڭ ھەتسەتكەشاندا - يەكتەبىن خوارقۇدا) ھ . L1032.

- دەمارە + ناو + ئاشطەر ← وشەتكى ليکراوى نوى 1 - 2 :

- يەڭ + رۇز + ئا ← يەكتەرۇزە . (لە ماۋى ئاكە رۇنىكىدا) ھ . L1032.

1031 تىبىنى : ئەم ناوا لە شىۋىتى دروستكىرنى ضىشىتەكتەۋە ورقەطىراوا ، ضۇنكە يەڭ ئاوا لە ئامادەكەرنىدا بەتكار دىت ئەن

وەڭ ئالالوتە كە دوو ئاوا .

- يەڭ + ئەن + ئى ← يەكتەنلى . (يەكتەنلى ، تەقىيا بالى)

- يەڭ + ضاظە + ئا ← يەكتەضااظە . (جانقۇرە بە تاقە ضاۋىكە) ھ . L1032.

- يەڭ + رۇز + ئى ← يەكتەرۇزى . (ئەمۇ بۇ رۇنىكى بەش دەكى) ھ . L1032.

- يەڭ + دەپت + ئى ← يەكتەپتى . (ئەپت ، يەكتەپتى) ھ . L1032.

- دەمارە + ضاوط و رەط ← وشەتكى ليکراوى نوى 3-1 :

- يەڭ + بۇون ← يەكتىبۇون . - يەڭ + بۇون ← يەكتىبۇون .

- يەڭ + طرتىن ← يەكتەطرتىن . - يەڭ + خىستن ← يەكتەخىستن .

- يەڭ + طرتۇو ← يەكتەطرتۇو . - يەڭ + بىدە ← يەكتەبىدە .

- یەڭ + ئالا (ئالان) ← يەڭالا . 1- رەھايى 2 - تالى ئالۇزۇ ئىكەنلەو - ئەم بىنە ئالۇزداۋە يەڭالا نابىي) 1031 .
- تىپىنى : ضاوطى (ئالان) بە ماناي ئىكەنلە و ئىكەنلۈون دېت ، بۇ كاتى راپردوو (ئالا) و بۇ رانقىرىدو (دەنلىكتى) و بۇداخوازى (بنالى) 9 يە . لە وشەى (يەڭالا) دا بە واتاي لە يەڭ جوداكردىنقا دېت و يەڭ يەڭ كردى دەتقىيەت . لەم رۇوفۇة طقلىك ئىتكەنەتى دېكەش كەتوۇتىقۇ ، وەڭ :
- يەڭ + ئالا + بۇون + قوە ← يەڭالابۇونقۇ . (ئالۇزداۋ ئىكەنلە و ئىكەنلە بۇون بە يەڭ لاو لە ئالۇزى رەھابۇون - ئەم كارە دشوار و ئىكەنلە يەڭالابۇو يان نا) 1031 .
- يەڭ + ئالا + كردى ← يەڭالاكردىن . (يەڭالاكردىنقا) 1031 .
- يەڭ + ئالا + كردى + قوە ← يەڭالاكردىنقا .
- يەڭ + دان ← يەڭدان . (يەڭدان) 1031 .
- تىپىنى : ئىمە واي بۇ دەضىن ، كە ئەم وشەيە بىرىتى بىت لە (يەڭدان) و اتە ئەم وشە لىكراوا لە بنجدا فېرىزى (بە يەڭدان) ئە ، لە ئەتجامى ھەلۇرىنىنى ئىشىتىدى (بە) و (د) ئى (دا) دالە قالبى (يەڭدان) دا مەفييە .
- نەمارە + ناو + ناو ← وشەيەكى لىكراوى نوى . 1 - 4 :
- يەڭ + تا + ئەرسىت ← يەڭائەرسىت . هەتروەھا لە قالبى (يەڭائەرسىتى) شدا دەرقەكتۈيت .
- نەمارە + ناوېند + نەمارە ← وشەيەكى لىكراوى نوى . 5 - 1 :
- يەڭ + بە + يەڭ ← يەڭيەكىيەك . (دەستى يەڭيەكىيەك ئەطۇشى)
- يەڭ + لە + يەڭ ← يەڭ لە يەڭ . (يەڭ لە يەڭ ضاڪىرن)
- تىپىنى : شاياني ئامادەشىكىنە كەنچۇ دەمارانى بەھۆي ناوېتىدى (بە ، لە ...) قوە سازبۇونە ئاۋاڭلەردارى دەمار قىيان رۇناوا . هەتروەھا : ((نئۇ ئاۋاڭلەردارانى لە دەمارقۇ رۇنراون كەنم بە زۇرى لىكراون و لە رېيەنى دوو ئەنكىرىنقا بى يارىدە يان بە دوو ئەنكىرىنقا بىيارىدە ئاۋېتىدى (بە ، لە ..) ساز دەپتىت .) 10 .
- نەمارە (دوو) و رۇلى لە ئىكەنەتە وشەدا :
- نەمارە + ناو ← وشەيەكى لىكراوى نوى . 1 - 2 :
- دوو + برا ← دووبىرا . 1- جۈرى ئەڭلۇ 2- دوو نەستىرەن نزىك بە يەڭ) 299 .
- دوو + براڭاط ← دووبىرانط . (مەلىكى راۋىڭاط وەڭ ساققۇر و شاهين) 299 .
- دوو + شىڭ ← دووشىڭ . (دەمارە كۈل / ف / عقرب) 299 .
- دوو + ئىل ← دووقىل . (1- شلە ، خال خال 2 - بىتى لە ئىلە دوو روو) 299 .
- دوو + برو ← دووبىرۇ . (كۆزىر ، قىتسىلى بىن خەرمان كە يېشىنا ئەتمى ئىدا ماوا 2- دوو دانقىرىو) 299 .
- دوو + برا ← دووبىرە .
- دوو قون ← دووقۇن .
- دوو + كوت ← دووكوت .
- دوو + كور ← دووكور .
- دوو + طېسەن ← دووطېسەن .
- دوو + لىك ← دوولاك .
- دوو + لولە ← دوولولە .
- دوو + مەلسىك ← دوومەلسىك . (ئەقلىرىنى كە لە لامان ھېلانتىدا) 405 .
- دوو + مل ← دوومل . (ناوشان ئانى مل قۇرى)
- تىپىنى : ئەم ناوا لە شىۋەكەتىۋە و قەرتىراوا كە مرۇظىكى (مل) قۇقۇ وانىشان دەدات كە دوو ملى ھېپتىت .
- دوو + موھر ← دووموھر . (1- جوت قوشە 2- ئەشى كە موى توپلى لە دوولاۋە ئىپسى خواردۇوة ، كە كورد بە شۇمى دەزانىت) 304 .
- دوو + نان ← دوونان . (كەنسى ھەقىقىتى دووجار لە تۈڭ بىدا لە ئەتمى تۈڭ راکىرىدەن) 306 .
- نەمارە + ناو + ئاشطىر ← وشەيەكى لىكراوى نوى . 2 - 2 :
- دوو + ئى + ئى ← دووئى . (ناوى جۈرە ھەلتەركىيەتكە)
- دوو + شىت + ئەكى ← دووشەتكى . (دووكەتس سوارى يەكسىمى)
- دوو + شىت + ئى ← دووشەتى .
- دوو + شىڭ + ئە ← دووشەتە . (طيايەكە بۇ دەرمان دەپتىت) 299 .
- تىپىنى : وەڭ ئېشىت ئامادەمان ئىدا (دووشەك) بە ماناي (كۈلەنەم - عقرب) دېت . بىلام (دووشەك) ناوا بۇ طبايەك . ئەمېش ئەۋە دەرەختە كە مۇرفەمى (ئە) رۇلى طۈرىنى واتاي وشەكە ئېنىۋە . لېرقدا ئەۋە دەقسەلمىت كە زىيادة خىستەسەر و فۇرم طۈرىن ماناي طۈرىنى واتا دېقەمىخىشتىت .

- دوو + ئا + يلکە ← دوو ئا يلکە . (جانتوۋەرەكە لە تىرەتى سىمۇرە و بىضوكتىر ، مىشك كەمروپىشاك) 299.

تىبىنى : جىي سەرنىجە ئەق دوو باشطەرە (يلکە ، يلە) دوو ئاشطەن لە زمانى كوردىدا بۇ بىضوكتىر دەنقاۋەتى او بەكار دېت ، وەك : (ضاوا يلکە ، جامىلکە ، طابىلکە - طا + يلکە - جۈرە ئىسلىكى بالا كورتە) 11 يان (كارپىلە ، ئەق ئەق سىتىلە) . لەق و شە ليكەر اوانچى سەرەقە دەكىرىت كە ئەق جانتوۋەرە كە لە تىرەتى سىمۇرەتى ئىتىيەتىن بىضوكتىن بۇيىت ناواكەتى لە شىيۇتى بىضوكتى ئىتىيەتىن بۇيىت و قەزتىراۋا .

- دوو + بەخت + فەكى ← دووبەختەتكى . (كارى كە ئاكامى نادىيارە ، دېقىي يان ئابى) 299

- دوو + بخت + ئى ← دووبەختەتكى . (دووبەختەتكى)

- دوو + كەڭ + ئە ← دووكلەكە . (جانتوۋەرەكە لە تىرەتى قالۇنچە ، رەشە و سۇرە و كلکى دوو فەليقانچە) 304

سترنج : سەرنىج بۇ ئەق جۈرە و شانە رادەكىشىن كە لە زمانى كوردىدا وەك زوربەتى زمانى دىكە ناوى هەتقىدىك لە جانتوۋەر و طيانداران لە رخسار و ديمقىتى دەرقۇقىياندا رۇنراۋا . ئەق ئەق بېتىي و ردى و بىبىنى دانقەتكەتى كە مەيلەتە دروستبۇرۇ . واتا دەقشىت ناوىك لەلائى مەيلەتىكى دىكە بېتىي تىروانىنى ئوقان بطۈريت و ناوىكى دىكەتى لېتىنин . وەك ئاشتە ئاماڻە ئىدەتكەتىن .

- دوو + كەنچ + ئى ← دووكھسى . (ناوى طوندىكە) 304

- دوو + طوان + ئى ← دووطۇمانى . (دوودلى)

- دوو + زمان + ئى ← دووزمانى . (قىسەھەيان و بىردى بەندەرانە) 303

- دوو + لان + ئە ← دوولانە . (بە دوولابى)

- دوو + لا + ئى ← دوولابى . (جىيەتە ئالقە رىز لە دەرتطادا) 305

- دوو + مل + آنە ← دووملانة . (دوو بېرزايى كە بېتىيان قولىي) 307

نمارة (سى) و رۇلى لە ئىشكەتەت و شەقىدا ئىكراودا :

نمارة + ناو ← وشەتىكى لىكراوى نوئى . 3 - 3

- سى + باز ← سېباز . (طەمەتىكە بازى طەرورەتى ئىنانەتن) 453

هەتروەها (سېياز) شى ئىدەقەتىت كە ئىشكەتۆرە لە (سى + باز + ئە) .

- سى + بىست ← سېبىست . بە واتاكانى 1- سى ئايىتى ئاطردان 2- بىرىتى لە مەرۇي كورتە بالا) 455

- سى + بەتلەك ← سېبەتلەك . طىايىتە ئەذەل زۇر حەتزى لە ئەتكا . هەتروەها (سى ئەق) شى ئىدەقەتىت .

- سى + بەقىن ← سېبەقىن . (طايى شەقش سالە) واتا هەق بەقىنىكە بە دوو سال دەقىمىز درېت .

- سى + ئا ← سېئا . واتاكانى 1- سى بىست 2- سى ئايىتى ئاطردان 3- جۈرىئەلتەنگى 4- سى ئايىتى مەشكە) 453

سترنج : هەتروەها ئەق و شەقلىكىدا رەقلىي (سېئا) دا زىياتر باۋە و هەتروەها (سېئا ، سېئەك) يش دوو قالبى هەتمان وشەتىي ، كە بۇ (سى ئايىتى مەشكە ، يان سى ئايىتى ئاطر بەكارىدىت) .

- سى + ثرىيسك ← سى ئىرسىك . بەماناي (ئەق ئەق)

- سى + ئەق ئەق ← سى ئەق ئەق . (طىايىتە سى بەقەر لە ئەق ئەق) 455

- سى + شى ← سېئا .

- سى + ئا ← سېئا .

(طەشتەتكى سىيپاد ، سى داۋى ئىشكەتۆرە بادراو) 455

- سى + تەققەت ← سېتەققەت . (بىرىتى لە ورط زل) 455 هەتروەها (سېتەققەت) شى ئىدەقەتىت .

- سى + ضوكل ← سېضوكل . بەماناي (ئەق ئەق) درېكىكە سى سۆزۈ .

تىبىنى : ئەق و شە ليكراوا لە شىيۇق شەكلى ئەق درەكە و قەزتىراۋا كە سى لاي هەتىي . هەتروەها (سى دانە) و (سى ددان) يشى ئىدەقەتىت .

- سى + حاضە ← سېحاضە . 1- سى جەتم لە ئەذەل 2- ئەق ئەق) 455

- سى + دانە ← سېدانە . - سى + رىيان ← سېريان .

- سى + دەتكە ← سېدەتكە . (شەققەتى سى حاض / ف / فشۇن سەشاخ) 455

- سى + سېخە ← سېسېخە . 1- سى ضوكلە 2- سى لەكە 3- سى ئالو ، دارى لە سى لاوە تاشراو) 456

- سى + كانيان ← سېكانيان . (ناوى طوندىكە) 457

- سى + كۈضك ← سېكۈضك . (سى بەقەر ئاطردان) 457 هەتروەها لە قالبى (سى كۈضكە) شدا دەردىكەتىت .

- سى + كەنۋى ← سېكەنۋى . (سېئەردا ، بىرىتى لە دەن ئەقلاقدان) 458

- سى + كۈوزە ← سېكۈوزە . (طىايىتە ئە ناوا دېقىي) 458

- سی + که هر ← سیکه هر . (بز نی سی کاریله هی بقراطیک ببی) ه 458

- سی + طا ← سیطا . (ناوی مقامیکه)

تیبینی : وشهی (طا) لتم تیکهاتیه دا بیویست بقوه دهکات هتلوبیستیکی لتسنر بکتین ، ضونکه وشی (طا) له بنقرندا بریتیه لة (طاو) ، که بة واتای (شقاو ، فقدم ، هقسطاو ، خطوه) دیت . لة ئقچامی هقلو زینی دقتی (و) لتو وشیتیدا تفتها (طا) ماوخته و مغیو . کمانته وشه لیکراو دکه (سی طاو) ئه ئقیش بەمانای سیئله و سی و خستان دەطەیتنت . 12.

- سی + طاظ ← سیطاظ . (طفمه کەوشتن ، سی باز) ه 458

- سی + وخت ← سیوهخت . هقتروها دقوتریت (سیوهخته) بة واتای بەمانیان و نیوقروان و شتوان .

نمارة + ناو + ثاشطر ← وشیتیکی لیکراوی نوی . 3 - 2 :

- سی + بترد + ة ← سیپترد . (تقلقدان)

- سی + کوپک + بین ← سیکوپکین . (طمەتیکه سی زارو دیکهن)

- سی + ریز + کین ← سیریزکین .

تیبینی : ئەم ئاشطرة زۇرجار لە شیویه (کی) دا دەرەتكۆرتیت ، وەك : (ضاوشارکی ، راواروکی ..)

- سی + شی + بی ← سیپتیی . (ناوی جۇزە هەلئەر کېتىکە)

- سی + ئاتر + ة ← سیپتەر . (طبیتیکه سی بقراط) ه 455

- سی + دار + ة ← سیداره . (داری مرۇ ئۇ خنکاندن ، فقشاره) ه 455

- سی + دەر + ئی ← سیدەری . (نۇورى سی تەنچەرە) ه 455

- سی + رم + ئەکی ← سیرەمکی . (سەماکىرنى بېرەتلاو توند خۇ حەقادان) ه 455 هقروهە (سی جرته) و (سی جرته کی) يېش ئىدەقورتیت .

- سی + رۈز + انة ← سیرۈزانە . (بېتىن لەمالى زاوا دواى سی رۈز لە بۈرك طۈپۈزانتو) ه 455

- سی + رۈز + طا + انة ← سیرۈزدانە (هەقلوای مردوو دواى سی رۈز) هقروهە (سیرۈذە) شى ئىدەقورتیت .

نمارة + ناوېتند + نماره ← وشیتیکی لیکراوی نوی .

: 3 - 3

- سی + بة + طا ← سیپەطا . واتە (طای سیھەم بۇ نۇرقىبى کردن لە كىلىانى زوقىدا) هقروهە لە قالبى (سی بة طابی) ش دەرەتكۆرتیت .

- سی + بة + سی ← سیپەسی . (هەرسىك ئېكتۇر) ه 453

- سی + بة + رۇ (رۈز) ← سیپەرۇ . (ئۇپتىتى کە سی رۈزە) ه 453

نمارة + ناو + ثاشطر ← وشیتیکی لیکراوی نوی .

: 4 - 3

- ئىرە + سی + ئەک + ة ← ئەرەسیلکە . (بالدارىکە ئەرەكانى (سی) لکە) ئەم ناوا لە شیوەكتېقە و قەطىراوا .

تیبینی : هەموو ئەمو وشانەت لە نماره (سی) دا رىزمان کرد و يتسنر مۇرفەتەكانياندا دابتشمان کرد ، لتم ئىكەتەتیمان ئىش ضاونەتكەوت ، کە نماره (سی) لە رۇوی ئىكەتەتی وشە لیکراو دەگەن بەتكەتەت ناۋەستەتە . بەقلام لەم وشیتىدا دەتوانىن بىلىن ياساىي (دەستەلەدار بۇون) واى خاۋاستوھە (ئىرە) كە مېپىستە و بەقەستەلەتە كەنۋەتە ئىش نمارەتكەتە ، هقتروهە دەرمە (سی) كەتۇنە ئىش (لک) قوھە ، ضونکە مەقبىستى دەرخىستى نمارەتكە (لکكەنە) بۇيە دەشىت بۇوەتىت لە وشیتیکی لیکراوی و ادا دوو جۇر دەستەلات هەتىيە و هەر يەكتىيان يېتىي ئەلتى دەستەلەتىان رىز كراون . بېطومان ((ئەم ياساپە ياساپە كىپەنلىكىسىيە و ئەراكتىز دەكىرىتە سەر مۇرفۇلۇجى)) 13.

نمارة (ضوار) و رۇلى لە ئىكەتەتى وشەدە :

نمارة + ناو ← وشیتیکی لیکراوی نوی .

: 4 - 4

- ضار + ئاش ← ضار ئاش .

- ضار + ئاش ← ضار ئاش . بة مانای: 1- ئادەلە بقرازە ، رەشمەل 2- سەطلى ئاس)

- ضار + ضاظ ← ضار ضاظ . (بىرەتى لە وشىارى و ئاطادارى زۇر) ه 196

- ضار + ضمىل ← ضار ضمىل . (ضوار هنطل ، كۆئەتى ضوار دەشك) ه 196

- ضوار + طۇشە ← ضوار طۇشە . هقروهە (ضوار ضىمكە) ش دقوتریت .

- ضار + ئەك (ئەك) ← ضار ئەك . (لە ضوار بېش بېشىك) ه 196

تیبینی : هەندىك جارىش دقوتریت (ضار ئەك) يان (ضار ئەك) يان (ضوار بېش) .

- ضوار + بال ← ضوار بال . (بىرەتى لە خرمۇن / ف / كىنايە از ضھار دىستۇشا) ه 208

- ضوار + بەن ← ضوار بەن . (كورسى 2- ضارىنە ، ضوار خشىتەكى) ه 208

- ضوار + ثینه ← ضوارثینه . (ثینه لة ثنجهة و ثاننهی کتوش) ه 208
- ضوار + تاق ← ضوارتاق . (هقیوانی بقرز)
- ضوار + ضاک ← ضوارضاک . (1- لادوینی شاقل 2- طرول) ه 209
- تیبینی :** وشهی (ضاک) یهکیکه لقو وشه هاویینه که لیلی لة زمانه کتدا دروستکردووه . ضونکه (ضاک) وفک ناوەلناویک دیت و وفک ناویک ، بهمانای شفکدن دیت ، بؤ نمونه (ضاکی کتواکتی بقلادا کرد) بان وفک بیدمهیک (ضاکی متردانهی بقلادا کرد) بان وفک ناوەلناو (کاریکی ضاکی ثنچاما).
- ضوار + ضیوه ← ضوارضیوه . (ضوار داری کفتاری دفترطاو شکل و ...) ه 209
- ضوار + ری ← ضوارری . (جامسمری دوریطیقی بیک ثقیریو ، ضارریک) ه 209
- ضوار + سروشت ← ضوارسروشت . (ئاطر و ئالو و خاک و با) ه 209
- ضوار + قەد ← ضوارقەد . (دووجار نوشتاوا ، ضوارلا) ه 209
- ضوار + پار ← ضوارپار . (ضوار جیشینی ثیعتمېتر - دخ -) ه 209
- ضوار + قورنة ← ضوارقورنة . ناوی شوینه ، هتروهها ضوارطوشەی مالیش دېبةخشیت .
- ضوار + طا ← ضوارطا . ناوی جوړه مقامیکه
- ضوار + ئالو ← ضواراللو . (ضوارطوشەی لة سټرو ذېرو تنتیشتغۇضون يېڭى) ه 208
- ضوار + ٿوللهکة ← ضوارٿوللهکة . (ضوارقولاغەی کتوش) ه 209
- ضوار + خشتماک ← ضوارخشتماک . (ضوار ئاراضتى ذېرباختل لة کتوادا) ه 209
- 2-4**
- نمارة + ناو + ٿاشطر ← وشمیهکی لیکراوی نوی .**
- ضوار + ضنط + ۋەلة ← ضوارضنطەلە . (کوئە و متجالى ضوار هەتنطلە) ه 209
- تیبینی :** مۈرفىمی (ۋەلة) ٿاشطري بضوكىرىدەنقوئي بؤ ثقاوی (ضنط) بضوك باتقاوە ، ضونکەتسکى کوئە و متجالى بضوکن . هتروهها ئەتم و شە ليکراوا لة قالبى (ضوار + ضنط +) = ضوارضنطە شدا خوئى دەنقوئیت .
- ضوار + خشتماک + ئى ← ضوارخشتماک .
- ضوار + ری + بان ← ضوارپیان .
- تیبینی :** هەندىك جار لة قالبى (ضوارپیان) يشدا دەرەتكەتىت كە ٿیکەتەرە لە (ضوار + ری + طا + ان) مۈرفىمی (طا) وفک ٿاشطريک (ریطا) دروستکردووه و ٿاشان لەقطەن مۈرفىمەكانى دېكتدا ئو و شەلەلەکراوا نویپەيان رۇنالو .
- ضوار + دەست + ئى ← ضواردەستىكى . (ضواردەستان)
- ضوار + میخ + ة ← ضوارمیخة . (هەر ضوار ئىل بقىستراو) ه 209

- 3-4**
- نمارة + ناو + ناوەلناو ← وشمیهکی لیکراوی نوی .**
- ضوار + ٿاپل + قەتوی ← ضوارٿاپلەقەتوی (ئیلەي قەلەمۆی ئەتموی تېکسماو) ه 209

- نمارة (ثینج) و روئى لة ٿیکەتەی وشهدا : 5-1:**
- تیبینی :** بېتىي ششكىنى نېيە بؤ دمارە (ثینج) ئەقەمان بؤ دەرکەتووو كە زۇر بەتكەمى بەشدارى ٿیکەتەتى وشەتكانى زمانى كوردى كردووه ، وفک :
- نمارة + ناو ← وشمیهکی لیکراوی نوی .**
- ثینج + تير ← ثینج تير . (تەقىنەت و دەماناضتەكە كە ثینج طولە بخوا) خال 260 ج 1
- ناوی ئەتم دەماناضتەكە لە دمارەي طولەكانىيەرە و قەطىراوا .
- ثینج + طا ← ثینجطا . - ثینج + طوشە ← ثینجطوشە .
- نمارة + ناو + ٿاشطر ← وشمیهکی لیکراوی نوی .**

- 2-5**
- ثینج + دەر + ئى ← ثینجدەری . (نۇورىكە ثینج ثنچەترە لە قەزى يەتكەۋە ئىبابى) خال 260
- ثینج + خشتماک + ئى ← ثینج خشتماک .
- ثینج + وخت + ة ← ثینج وختة . (هەممۇ كاتەكانى نویز) ه 136
- نمارة (اشەش) و روئى لة ٿیکەتەی وشهدا :**
- 1-6**
- نمارة + ناو ← وشمیهکی لیکراوی نوی .**

- شمش + ناطر \rightarrow شمش ناطر . (جویرکه لة دمانضه) ه ل وقرطراوه .

- شمش + ئال \rightarrow شمش ئال . (شمش لا)

- شمش + ئار (ناطر) \rightarrow شمشار (جویرکه لة دمانضه) هقروهها (شمش ناطر) و (شمشدقرب) بىشى تىپەتىرىت .

- شمش + بقند \rightarrow شتشبىند . (طاي نؤ ساله) ه 484

- شمش + ئىتر \rightarrow شششتر . (جوئى تؤمى جو ، طيابىكى زؤر شىنة و زۇرتىر لة طورستانى دقىنەن) ه 484

- شمش + خان \rightarrow ششخان . (جوئىتفقنتە) ه 484 . ضيطةي شمش طوللە .

- شمش + دەر \rightarrow ششىدة بة ماناي (1- شش ئالى ، ئىش و ئاش و سەرۋو و ذىيۇ راست و ضىت 2- جيطةي بازى مۇرەسى)

شمش خالا لة نەردىن دا . شمشدەرم طيراوه مەشغۇلمە بة دەستى نەردىقا - تاهير بەخط) ه 485

- شمش + كاك \rightarrow ششڭالك . (كىسىكە شمش ئالى لة دەستى هەقىي) ه 485

نمارة (حەوت) و رولى لة ئىكەتەي و شەقدا :

1-7

نمارة + ناو \rightarrow وشەيەتكى ليكراوى نوى .

- حەفت + برا \rightarrow حەقتبرا . (حەو برالا ، حەوت ئەستېرن وەك ئىتى ك) ه 229

- حەفت + جوش \rightarrow حەقچوش . (لوينى لە مەفرقە / هەقچوش) ه 229

- حەفت + روح \rightarrow حەقروح . (بىرىتى لە زىنەقۇزىر كە درقەن طيان بة دەستىۋە دەدا .

- حەفت + رۇ \rightarrow حەقروح . (حەقروحو ، بىرىتى لە مەتراپى كەتر ، رووبىن) ه 978

- حەوت + بقند \rightarrow حەوتىنىد . جوئىكە لە شىعەر - حەوت + طول \rightarrow حەوتىبول . جوئىكە طقىم

- حەوت + تىر \rightarrow حەوتىر جوئىكە لە دەمانضه . - حەفت + لو \rightarrow هەقنانو . (حەوضىن لەسەر ئىكەن) ه 978

- حەفت + توى (تويد) \rightarrow هەقتوى (حەوت توى ، حەوت صىن لە سەر يەك) ه 978

- حەفت + توپخ \rightarrow هەقتوپخ . (توپخ : بەماناي 1- تۆذك ، تۆزۈك ، ثۇردى ئەقەر ئاسكى سەر شىر ،

يان سەرپىرىن) هەقتوپخ : بەماناي (بىرىنېكى زۇر ئىپس) دىت .

- حەفت + وەك (كوك) \rightarrow هەقتوڭ .

تىپىنى : ئىمە واى بۇ دەضىن كە ئەپو (وەك) ئە ئاشطىر ئەپېت بەڭلىك كورنەراوهى (كوك) بېت ، كە بة ماناي تىقاو يان ئەتتىر دىت . وشەيەتكىراوهەكەش بەماناي (سەغانلىكە كە بة حەوت رۇز جارىك قورمۇش دەكىرى) ه ل 978

ھەتروەها جىنى ئامادقىھە كە هەندىك جار لە قالىي (هەقتكە كوك) (بىش دەركەقىتىت .

- هەقتكە + كىش \rightarrow هەقتكەكىش . (لە فەحل كىشانى ماين و ماڭىر لەر حەوتىندا كە بېضۇوى بۇۋە) ه 978

- هەفت + يار \rightarrow هەقتيار . (1- كەمتىار 2- بىرىتى لە ذىن ئە دەقەنلىقۇزان حەزلىكىر دۇوى دەكا) ه ل 978

- هەفت + ئاو \rightarrow هەقنانو . (طلاو كىرىن بة حەوت ئاو شوشەن ، هەققاظ) ه 978

- حەفت + ئاو \rightarrow هەقنانو . (طلاو ، شوشەنى جى دەقىمى سەق ، بەجارىك قوراۋ و شمش جار ئاو) ه 229

2-7

نمارة + ناو ئالاۋ + ئاشطىر \rightarrow وشەيەتكى ليكراوى نوى .

- حەفت + رەققىت + يەلە \rightarrow حەققىتەلە . (بالدارىكە بة حەققىتەلە) ه 229

تىپىنى : ئەم وشەيە لەم قالبىشىدا دەركەقىتىت (حەققىتەلە) مۇرفييى (يەلە) ئاشطىرى بىسوكىرىن ئەققىتەلە

- حەفت + رەققىت + ئە \rightarrow حەققىتەنە . (حەققىتەنە ، فىل و فىلە تەن ، ضىيىتىكە لە ئىسک و نۆك و طقىم و كەشمىش و

قەقىسى و سماق لىيەتنى) ه 230

- نمارة + ناو + ئاشطىر \rightarrow وشەيەتكى ليكراوى نوى .

3-7

- حەفت + مېرد + ئە \rightarrow حەققىمەرد . (حەو كەس كە لە غارىكىدا قەتىس مائون و دەلىئىن ئىسلاش مائون) ه 230

- حەوت + خىشتكە + ئى \rightarrow حەوت خىشتكە . (ئاراضە هەلىقىسى حەتلەت) ه 232

- هەفت + ئاو + ئە \rightarrow هەققاوا . بەۋاتاىي (مەسىنە ، ابرىز ، ابرىق) تىپىنى : ئەم وشە ليكراوا ئەققىتى بة ليكانەۋە ئاتاپى هەققىقا ، ضۇنكە ئىكەتەي و شەكە ئەققىتى كۇنكرىتى (ماددى) بة كەرسەتكەمە نېبە ، بەڭلىك ئەققىتى دىيەتكى و ئاتاپى لە نىۋاياندا هەققىقا . بۇ زىاتر رونكىردنەۋە ئەققىتى بەقۇدا دەكتات زىاتر تىشكى بەختىنە سەر نمارة (

هفت) و ئەو راستىيە مىزۇوبىيە دەرخەين كە تا ئەمروز كاربەتەرىتى لە سەر كۆملەطاي كوردىدا بەجىھەيشتۇوە ، ئۇقۇي ئۇقۇي ، كە : ((زىمارە هەفت زەمارقىكى شۇومە لە ئىنۋ ئايىنى (زەردىشنى و ئېزىدى) دا . تەنانەت تا ئەمروش نەم دەستتۇراذقىيە بەكار دىيت (هەفت بىرەد لە شىتت) . ضۇنكە زىمارە (هەفت) لە ئايىنى زەردىشىدا ھيمى شۇومى و سەر بىو لەلای خوداوندى شەر (ئەھرىمەن) . وشەتى (ھەقتلاۋە) كە بىتواتى (ھەفت جار شۇشتىن بە ئاو) دىيت . بىتىي بۈضۇونى نەم ئائىنە (شەنە ئىسەككەن) (ھەفت بە (ھەفت) جار نەشۇرىت ئالىك نابىتۇ) 14 . هەر بۇيىش ئەم وشە لېكراوا لە واتاكەتىفە و قەرتىپراوا .

زىمارە (ھەشت) و رولى لە ئىكەنەتى وشەدا :

1 - 8

زىمارە + ئاو ← وشەتىكى لېكراوى نوى .

- هەتش (ھەشت) + ئا ← ھەشىش . (جەلە ، جانقۇرېكە لە دەرىيادا لە ھەر لايەتى ضوار ئىقلى ھەتى) 977 .

- هەتش + ئالۇ ← ھەشىشالا . - ھەشت + لا ← ھەشىشلا .

- ھەشت + ئەر ← ھەشىشىر . (طەلولە جۇ ، جوپى كە شەتىش رېزدەقەرى و بە دېم نابى) 977 .

ھەتروەها (ھەشىدان) يېنى ئىدەقۇرتىپت .

- ھەش (ھەشت) + تىر ← ھەشىتىر . (جۇرى دەمانچە كە ھەشت فېشىڭ دەغۇرا) 977 .

- ھەشت + ئاك (يېڭى) ← ھەشىشك . - ھەشت + يېڭى (يېڭى) ← ھەشىشك . (ھەشىشاپى) شى ئىدەقۇرتىپت .

- ھەشت + تاۋ ← ھەشىشاپ . (كەسىكە كە ئەقلە بىلا لە كارېكا) خالى 413 .

زىمارە (ئۇ) و رولى لە ئىكەنەتى وشەدا :

1 - 9

زىمارە + زىمارە ← وشەتىكى لېكراوى نوى .

- نۇ + يېڭى ← نۇيېڭى .

زىمارە + ئاو + رەقى كىدار + ئاشطەر ← وشەتىكى نوى .

- نۇ + رېز + كىئىن ← نۇرېزكىئىن .

نەم زىمارانەتى تر كە روپىلەن لە بىنالاتانى وشەتى نۇيدا ھەتى .

1 - 10

زىمارە + ئاو ← وشەتىكى لېكراوى نوى .

- دە + تىر ← دەتىر . (دەمانچە دە فېشىڭ خۇر) 308 .

تىپىنى : سەپبارقەت بە زىمارە (دە 10) تەقىها نەم وشەتەمان ضىنط كەوت .

1 - 12

- دوازىدە + ھەقوار ← دوازىدەھەقوار . (ناوى طوندىكە)

- دوازىدە + ئىمام ← دوازىدە ئىمام .

1 - 4

- ضلة (ضل + ة) + بضووك ← ضلةبضووك . ھەتروەها (ضلة ضكولە) يېنى ئىدەقۇرتىپت . (لە (دە) ئىرى بەتىنانقۇ تا سىرى بەتىدان) 206 .

- ضلة + طقورە ← ضلةطقورە (ضل رۇز لە ھەتقۇلى زىستانقۇ) 206 (ضلة بەقىن) يېنى ئىدەقۇرتىپت .

- ضلة + بەضە ← ضلةبەضە . (ضلة بضووك)

- ضلة + ورض ← ضلةورض . (لە رۇزى بىيىت و ئىنجى بەقراپىبارقۇ تا ئىنچىمى رەشىتمە) 206 .

- ضلة + ضوون ← ضلةضوون . (ضل رۇز بەتىر لە دايكۈونى مەنال ئېتىپرپۇون) 206 .

- ضلة + بەتىان ← ضلةبەتىان . (ھەتلەنەي ضەند پاشار لە ئال يەتكەمە دا كە بوار نەمەنی) 206 .

تىپىنى : ھەموو ئەم وشانەتى كە زىمارە (ضل) و ئاك ناوېك (ضل + ة = ضلة) روپى ئىدا بىنى كات دىيارى دەكتات و دەقىپت بە ئاۋەلەكىدار تەقىها وشەتى (ضلةبەتىان) نەقىپت ، كە و ئاك ئىديمەمك دەقور دەقىپتىت .

1 - 6

- شەسس (شەسس) + تىر ← شەسسپتير . (رەشاش ، موسىلىسقل ، ئاطربار ، مەتىر ئەلۇز) 484 .

- شەسس + ئەر ← شەسسپتير . (ناوى طولىكە) ھەتروەها بە (شەسسپتير) يېش دىيت .

1 - 1000

- ھەتزار + ئا ← ھەتزارشا .

- ھەتزار + شى ← ھەتزارشى .

تىپىنى : وشەتى (ھەتزارشى) (يان (ھەتزارشا) ناۋىكە لە شىۋوتو شىلى ئەم زېنەقۇرقۇقا و قەرتىپراوا ، كە كۆملە ئىتىكى

ھەتىيە و لە بۈضۇونى كوردىدا زىمارە (ھەتزار) ، ئەم ناۋە لە زمانانى دېكتە و ئاك زمانى (توركمانى و عەترەتى)

(ھەتمان ئىكەنەتى مۇرفۇلۇنىيان ھەتىيە ، بەقىام لە روپى زىمارقۇقا ھەر زمانە و تايىقەتەندىتى خۇي ھەتىيە و جىاوازى نىشان

مدفن بۇ نمونە لە زمان تورکمانلاردا (قرخ ئەپياخ) ئى ثىدۇتلىرىت ، كە دەكتاتە (ضل - 40) ئى . كەضى لە زمانى عترقىيىدا (ام اربع و اربعين) ئى ثىدۇتلىرىت . واتا (ضل و ضوار ئى - 44). كەۋاڭ ئەر زمانە بىشى بوضۇن و تېروانىنى خۇى ناوى بۇ دارشتۇرۇ .

(كلوقازى ، شىتكى توى لەتسەر توى يە لە ناو زەطى حەقىواندا) 972
- هەزار + ثرىتى ← هەزارثرىتى .
- هەزار + ئىشى ← هەزار ئىشى .
جىاجىيى ئىخچىن
(1- خوانصىتىكى دارىنە ضاوهضاواه كراوة بۇ ئەمە زۆر شىتى

2- بىريتىيە لە كەسى سەرى لە زۆر كاران دەرىسى) 972

- هەزاران + هەزار ← هەزاران هەزار
(ضىندى ملىون جار سەتە هەزار سەتە هەزار) 972
- هەزار + بە + هەزار ← هەزار بە هەزار . (شاخى زۇر بېزز و ئاسى) 972
- هەزار + توى ← هەزارتوى .
- هەزار + توپخ ← هەزارتوپخ .
- هەزار + رەقق ← هەزاررەقق .
(بىرىتى لە زۇل و حەرامزادە ، بىذ ، ئىپس) 972
(ناوى طېياڭىكە) 972
(هەزار طققىز .
- هەزار + طقق ← هەزار طقق .
- هەزار + لۇخانە ← هەزار لۇخانە .

- هەزار + مېرد ← هەزار مېرد .
- هەزار + و + يېڭى + لا + يە ← هەزاروپەكلەيىھە . (هاتوپسى كەۋىيەتكەن لە سەر بەقىر بۇ شوينە ونكە) 972
هەتروۋەها (هەزاروپەكلەيىھە) يېنى ئىدۇتلىرىت .

ئەنچام :

1- ئىقى لەم لېكۈلىنىتىقىدا بۇمان رۇون بۇوقۇھ ئەققىيە كە (دىمارە) لە زمانى كوردىدا زۆر ضالاڭە لە ئىكەنەتلىك .

2- هەتقىيىكى دىمارە هەقىيە بىشىۋەتكەن بەقىراوان رۇلى لە بىنیاتان و رۇنائى وشىمى زمانى كوردىدا بىنېيىۋە . وڭى دىمارەكانى (يېڭى ، دوو ، سى ، ضوار ، شىش ، هەت ..) بەلام هەتقىيىكىان كەمتر وڭى دىمارەكانى (نۇ ، دە ، ...) .
3- ھەممۇ وشەكان ئەققىيەتكەن واتايىرى راستەتەخۇيان بە دىمارەكانقۇھە هەقىيە . بۇيە بەشدارى ئىكەنەتەكانىان كەرددۇ .
4- هەر وشەتكەن لۇق وشە لېكەراوانە (دىمارە) رۇلى دىيارخەرى ئىدا دەقىيت .
5- لە لېكەنانقۇو شەرەۋەتكەردىن ئەم وشەكاندا ئۇر راستەيمان بۇ دەركەمەت كە كوردى تا ضىندى وردىن بۇۋە و ضۇن توانىقۇتىنى دىمارە بىتىنى قۇتاۋە ئۇزۇي لە وشەكاندا ئەتكار بەتىنەت . بۇ نەمۇنە : (دووشىك) لە بېر ئەققىيە (شەشكەكانى) ئەققىيەققە (دوو) ئەققىيەتتە (سى شىڭ) هەتروۋەها (ئەققىيەلەك) شە تەنەنە (سى) يې بۇ بەتكار بەتىنە ئەتكار (دوو يان ضوار) . دىسان دەققەنە ئۇر نەتەجەمە بىلەن زۇرىبەي ئۇر وشە لېكەراوانە ئەققىيەدىيەن بە بارى طەشەتكەردىن كۆمەقلاطا و ئاستى تېروانىن و روپىيەن ئەققىيە هەقىيە بۇيە دەشىت ، ئاستى طەشەتكەردىن هەر كۆمەقلاطا ئەتكار لە روانچىي وشەكانانقۇھە دىيارى بىرىت .

ئەراوېزەكان :

- 1- ئەرەقەمانى حاجى مارف ، رېزمانى كوردى ، بەقىطى يەكتەم ، وشەتسازى ، بېشى ضوارقە - دىمارە و ئاوۇلەتكىدار - بەغدا ، 1998 ، ل-68-70 .
- 2- سەتىيەن اولمان ، دور الکلمة في اللغة . ترجمة كمال محمد بشر ، 10 ، الفاهرى 1986 ، ل-159-161 .
- 3- ئەرەقەمانى حاجى مارف ، رېزمانى كوردى ، بەقىطى يەكتەم ، وشەتسازى ، بېشى ضوارقە - دىمارە و ئاوۇلەتكىدار - بەغدا ، 1998 ، ل-55 .
- 4- ئەرەقەمانى حاجى مارف ، وشە رۇنان لە زمانى كوردىدا . بەغدا ، 1977 ، ل-48 .
- 5- ئەرەقەمانى حاجى مارف ، رېزمانى كوردى ، بەقىطى يەكتەم ، وشەتسازى ، بېشى ضوارقە - دىمارە و ئاوۇلەتكىدار - بەغدا ، 1998 ، ل-55 .
- 6- سەتىيەن اولمان ، دور الکلمة في اللغة . ترجمة كمال محمد بشر ، 10 ، الفاهرى 1986 ، ل-160 .
- 7- ئازاد أمين باختوان ، وشەتكەرلىكراوي تېكىرىزداو ، رۇننامەتىي هاوكارىي ، دىمارە (3527) بەغدا ، 2001 ، ل-7 .
- 8- ئازاد أمين باختوان ، وشەتكەرلىكراوي تېكىرىزداو ، رۇننامەتىي هاوكارىي ، دىمارە (3581) بەغدا ، 2001 ، ل-5 .
- 9- عبد الله شالى ، رابقىرى قوتلابيان بۇ ضاوط و بۇ فرمان ، ضاٹخانەتى دار الجاحظ ، ضاٹي يەكتەم ، بەغدا ، 1976 . ل-6 .
- 10- ئەرەقەمانى حاجى مارف ، رېزمانى كوردى ، بەقىطى يەكتەم ، وشەتسازى ، بېشى ضوارقە - دىمارە و ئاوۇلەتكىدار - بەغدا ، 1998 ، ل-166 .
- 11- ئازاد ئەتمىن باختوان ، (مۇرفىيەكانىي (طا) لە زمانى كوردىدا ، طەۋظارا زانكۈيا دەۋك ، بەقىطى (9) ، دىمارە (2) ، دەۋك ، 2006 ، ل-6 .
- 12- بۇ زانىيارى زىباتر : ئازاد ئەتمىن باختوان ، (مۇرفىيەكانىي (طا) لە زمانى كوردىدا ، طەۋظارا زانكۈيا دەۋك ،

- بطرطي (9) ، ذمارة (2) ، دهوك ، 2006 ، لـ 6 .
- 13- نازقين جلال ، ئەحمدە ، وشەي لىكراو لە دىاليكتى كرمانجي خوارووي زمانى كوردىدا (لە رووي روحسارو ناوەرۇكىۋە) ئاماچى دكتور، زانکۆي بەغدا ، كۈلىنى ئەقەرەتىپن روشد بەغدا، 2004، لـ 107 .
- 14- بؤ زانياري زياتر : د.مهدى كاكىقىي . اللغة الكوردية الموحدة والابجدية اللاتينية والعربية . انترنت ، موقع ثقافي فني مستقل في 2007/8/28 ص 5 .

(Semakurd) سەرضاۋەكان :

- 1- ئەقەرەمحانى حاجى مارف ، رېزمانى كوردى ، بطرطي يەكتەم ، وشەمسازى ، بېشى ضوارقىم - ذمارە و ئاۋەلكردار - بەغدا ، 1998 .
- 2- ئەقەرەمحانى حاجى مارف ، وشە رۇنان لە زمانى كوردىدا . بەغدا ، 1977 ، لـ 48 .
- 3- نازاد أمين باختوان ، وشەي لىكراو ئېكىرىداو ، رۇذنامەي هاوكارى ، ذمارە (352) بەغدا ، 2001 ، .
- 4- نازاد أمين باختوان ، وشەي لىكراو ئېكىرىداو ، رۇذنامەي هاوكارى ، ذمارە (358) بەغدا ، 2001 .
- 5- نازاد ئەقەن باختوان ، (مۇرفىئەتكانى (طا) لە زمانى كوردىدا ، طۇظارا زانکۆيا دهوك ، بطرطي (9) ، ذمارە (2) ، دهوك، 2006 .
- 6- سەيىھەن اولمان ، دور الكلمة في اللغة . ترجمة كمال محمد بشر ، 10 ، القاهرة 1986
- 7- عبدالله شالى ، رابقىي قوتىبايان بۇ ضاولەت و بۇ فرمان ، ضائاخانەي دار الجاحظ ، ضائىي يەكتەم ، بەغدا ، 1976 .
- 8- نازقين جلال ، ئەحمدە ، وشەي لىكراو لە دىاليكتى كرمانجي خوارووي زمانى كوردىدا (لە رووي روحسارو ناوەرۇكىۋە) ئاماچى دكتور، زانکۆي بەغدا ، كۈلىنى ئەقەرەتىپن روشد بەغدا 2004 .
- 9- بؤ زانياري زياتر : د.مهدى كاكىقىي . اللغة الكوردية الموحدة والابجدية اللاتينية والعربية . انترنت ، موقع ثقافي فني مستقل في 2007/8/28 (Semakurd).

ملخص البحث :

لقد تناولت هذه الدراسة ، موضوع (العدد) ودورها في التكوين وبناء الألفاظ الكوردية صرفيًا ، وبسبب دوره الكبير الذي يلعبه في اللغة وفضلاً عن ندرة هذا الموضوع وقلة الدراسات التي تطرق إلى صلب الموضوع . لذا نرى من الضروري تناوله ودراسته بشيء من الدقة والفصائل .

ان (العدد) دوراً "كبيراً" وفعلاً "في بناء الألفاظ الكوردية ، و لاسِماً الألفاظ المركبة بصورة عامة و الأشتقاقية بصورة خاصة . وقد توصل البحث إلى جملة من النتائج ، لعل من أبرزها بيان (العدد) ودوره البارز في تكوين الألفاظ الكوردية مثل العدد (يەڭىك ، دوو ، سىي ، ضوار ، شەش ، هەفت) وكذلك بيان بعض الأعداد الأخرى التي لها دور أقل مثل (نۇ ، دە) . وكذلك تبين في هذا البحث أن جميع الألفاظ لها علاقة دلالية مباشرة مع (العدد) . وبينت الدراسة أيضاً الكوردية دقیق إلى حد ما في تكوين الكلمات المركبة . واستعملت العدد بكل الدقة في حجمها و معانيها مثل الكلمات التالية : (دووشىك ، ئەرقسى لەك)

و بينت الدراسة أيضاً أن بعض الأعداد علاقة بجوانب اجتماعية . لذا نرى في تكوينها كثيفاً عن تلك الأمور الاجتماعية مثل (ضلة ، هفتة ، هفتاوية ... الخ . فضلاً عن نتائج أخرى مهمة وجديدة ، وأخيراً ينبغي الإشارة إلى أن نماذج هذه الدراسة قد اخذت من اللهجة الوسطية .

Abstract

The current study sheds light on ‘number’ in Kurdish , and its role in the construction of Kurdish words morphologically . Because of the big role that numbers play in Kurdish and rarity of subjects that deal with this topic, a detailed study of numbers is worthwhile .

Number plays a significant role in the construction of words in Kurdish – compound words in general and inflected words in specific . The conclusions arrived at in this study are manifold , the most important of which is the most significant role (yek ‘one’ , duu ‘two’ , se ‘there’ , chuar ‘four’ , ses ‘six’ , heft ‘seven’) , and the less significant numbers like (no ‘nine’ , da ‘ten’) . The paper also shows that all Kurdish words have a semantic relationship with numbers . The study also demonstrates how exact Kurds are in the construction of compound words : in size and meaning : (duupisk , pereselke).

The paper also shows how numbers have a role in the social life of Kurds , e.g. (chile , hafta , haftawa) .

It is worth mentioning that the data about numbers are collected from the Meddm dialect .